

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه پیام نور واحد تهران جنوب

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

رشته: جغرافیا

گرایش: برنامه ریزی روستایی

موضوع:

ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی با رویکرد توسعه ی پایدار روستایی (نمونه موردی:

دهستان پاتاوه)

استاد راهنما:

دکتر گیتی صلاحی اصفهانی

استاد مشاور:

دکتر فضل اله اسمعیلی

دانشجو:

پارسا التیامی نیا

سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۲

تقدیم:

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم، پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نشان دلیلی است بر بودنم، چرا که این دو وجود، پس از پروردگار، مایه هستی ام بوده اند و دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند. آموزگاران که برایم زندگی، بودن و انسان بودن را معنا کردند...

پدرم و مادرم

و تقدیم به خواهرم، مریم

و برادرم، سید

که از نگاهشان صلابت، از رفتارشان محبت و از صبرشان، ایستادگی را آموختم.

سپاسگذاری

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمتهای او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و مورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

اکنون که به لطف خداوند باری تعالی این موفقیت اتفاق افتاد، که این پژوهش به پایان برسد، مقتضی است تا از عنایات و الطافِ وافرانه و صمیمانه خانم دکتر گیتی صلاحی اصفهانی (استاد راهنما) که با خوش رفتاری، توأمان مایه ی امیدواری و دلگرمی اینجانب بوده، و با راهنمایی در مراحل مختلف نگارش پژوهش، نقش شایسته و بارزی داشته اند، کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم.

همچنین از استاد گرامی و دلسوز، جناب آقای دکتر فضل اله اسمعیلی که در این مدت، به عنوان استاد مشاور، قبول زحمت نموده اند، تشکر به عمل آورم.

و در آخر، از زحمات خانواده ام، بویژه پدر و مادرم که همیشه در طول دوران تحصیل، همراه و مشوقم بوده اند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده:

اساساً حوزه های روستایی به عنوان قاعده ی نظام، از نظر سکونت و فعالیت ملی، نقش مهمی در توسعه ملی ایفا می کنند؛ چرا که توسعه پایدار، در گرو پایداری نظام روستایی است. یکی از پیش نیازهای تحقق توسعه پایدار روستایی، مشارکت وسیع روستاییان در تصمیم گیری مربوط به امور خود است که موجب مشروعیت این تصمیمات و پشتیبانی در اجرای آنها می شود. مدیریت نوین روستایی به عنوان شکل جدید برنامه ریزی، می تواند با برنامه ریزی غیر متمرکز (از پایین به بالا)، توسعه مشارکتی را، فراگیر سازد و زمینه توسعه درونزا را فراهم سازد. در همین راستا، بعد از انقلاب اسلامی، با تشکیل شوراهای اسلامی روستایی، گامی مثبت در جهت مدیریت توسعه روستایی برداشته شد. زیرا شوراها را میتوان یکی از عوامل مؤثر در عرصه مدیریت محلی دانست که زمینه بهبود وضعیت روستاییان و حل مشکل آنان را فراهم می کند.

بر این اساس، این پژوهش در پی ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی با رویکرد توسعه پایدار روستایی می باشد. جهت تحقق این هدف از دو روش روش کتابخانه ای و پیمایش استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش ۱۰۷۱۰ نفر بوده است که طبق فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۷۱ نفر تعیین گردید. ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه می باشد. تعداد ۳۷۱ پرسشنامه در مناطق روستایی دهستان پاتاوه در بین مردم و همچنین تعداد ۵۷ پرسشنامه در بین شوراهای هر روستا (۳ عضو)، در مجموع ۴۲۸ پرسشنامه تکمیل گردید. و برای تجزیه و تحلیل نیز از نرم افزار SPSS و آماری استفاده شده است.

نتایج تحقیق بیانگر آن است که در وجود شوراهای اسلامی دهستان پاتاوه در سه بُعد اصلی توسعه پایدار (اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی)، نوعی تفاوت در ارزیابی عملکرد شوراها، از دید مردم و اعضای شورا وجود دارد، بنحوی که در سه بُعد مذکور، اعضای شوراهای اسلامی میزان موفقیت را بیش از متوسط و در حد بالا ارزیابی کرده اند، در مقابل مردم، میزان موفقیت را چیزی کمتر از متوسط یا متوسط رو به پایین ارزیابی کرده اند. و در میان شاخصهای پژوهش در این موفقیت به ترتیب اولویت تأثیرگذاری، «سرمایه اجتماعی اعضا، مشارکت مردم در امور شورا، دانش اعضا و حمایت های دولت قرار دارد.

واژگان کلیدی

روستا، توسعه پایدار روستایی، مدیریت، شورا، دهستان پاتاوه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱-۱۷	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱ بیان مسأله
۴	۲-۱ پیشینه تحقیق
۸	۳-۱ اهداف تحقیق
۸	۴-۱ سوالات تحقیق
۹	۵-۱ فرضیات تحقیق
۹	۶-۱ روش انجام تحقیق
۹	۱-۶-۱ روش گردآوری اطلاعات
۱۰	۲-۶-۱ ابزار گردآوری اطلاعات
۱۰	۷-۱ کاربردهای متصور از تحقیق
۱۰	۸-۱ مراجع استفاده کننده از نتایج پایان نامه
۱۰	۹-۱ روش تجزیه و تحلیل داده های تحقیق
۱۱	۱۰-۱ قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)
۱۱	۱۱-۱ تعیین روایی اعتبار (پایایی) و اعتماد (ابزارهای تحقیق)
۱۲	۱۲-۱ جامعه آماری و روش نمونه گیری
۱۵	۱۳-۱ جنبه ی جدید بودن تحقیق
۱۶	جمع بندی
۱۸-۸۴	فصل دوم: مبانی نظری تحقیق
۱۹	۱-۲ تعاریف و سابقه توسعه
۲۰	۲-۱-۲ ابعاد توسعه
۲۰	۱-۲-۱-۲ توسعه فرهنگی
۲۱	۲-۲-۱-۲ توسعه سیاسی
۲۳	۳-۲-۱-۲ توسعه اقتصادی
۲۴	۴-۲-۱-۲ توسعه انسانی

۲۵ ۲-۲ تعاریف و مفاهیم توسعه روستایی
۲۷ ۱-۲-۲ استراتژیهای توسعه روستایی
۲۷ ۱-۱-۲-۲ استراتژی تکنوکراتیک (فن محورانه)
۲۷ ۲-۱-۲-۲ استراتژی اصلاح طلبانه (رفورمیستی)
۲۸ ۳-۱-۲-۲ استراتژی رادیکال
۲۹ ۳-۲ ضرورت توسعه روستایی
۳۰ ۴-۲ ساختار پایداری
۳۰ ۱-۴-۲ مفهوم پایداری
۳۱ ۲-۴-۲ عناصر تشکیل دهنده پایداری
۳۲ ۵-۲ مفهوم و تکامل توسعه پایدار
۳۵ ۱-۵-۲ اصول و اهداف توسعه پایدار
۳۷ ۲-۵-۲ ابعاد و شاخص های توسعه پایدار
۳۹ ۶-۲ تعریف و مفهوم مدیریت
۳۹ ۱-۶-۲ کارکردهای مدیریت
۴۰ ۷-۲ مفهوم مدیریت روستایی و نقش آن در توسعه روستایی کشور
۴۲ ۸-۲ روند مدیریت روستایی در ایران
۴۳ ۱-۸-۲ مدیریت روستایی قبل از مشروطیت
۴۴ ۲-۸-۲ مدیریت روستایی در دوره مشروطیت تا اصلاحات ارضی
۴۸ ۳-۸-۲ مدیریت روستایی پس از اصلاحات ارضی تا پیروزی انقلاب اسلامی
۵۱ ۴-۸-۲ مدیریت روستایی پس از انقلاب اسلامی تاکنون
۵۵ ۹-۲ نارسایی مدیریت روستایی در ایران
۵۸ ۱۰-۲ تعاریف و مفاهیم مشارکت روستایی
۵۹ ۱-۱۰-۲ انواع مشارکت
۶۰ ۱۱-۲ شوراهای اسلامی
۶۰ ۱-۱۱-۲ تعاریف و مفاهیم شورا
۶۲ ۲-۱۱-۲ مبانی پیدایش و شکل گیری شوراهای اسلامی در ایران
۶۶ ۳-۱۱-۲ جایگاه شورا در اسلام
۶۸ ۴-۱۱-۲ نقش و جایگاه شورا در قانون اساسی

۷۰ ۵-۱۱-۲ ساختار شورا
۷۱ ۶-۱۱-۲ ضرورت تشکیل شوراهای اسلامی
۷۴ ۷-۱۱-۲ اهداف تشکیل شوراها
۷۴ ۸-۱۱-۲ نظریات شورا
۷۵ ۱۲-۲ نقش شوراهای اسلامی در راستای توسعه پایدار روستایی
۷۶ ۱۳-۲ دامنه اختیارات و وظایف شوراهای اسلامی روستایی
۷۸ ۱۴-۲ آسیب شناسی شوراهای اسلامی روستایی
۷۸ ۱-۱۴-۲ آثار مثبت وجود شوراهای اسلامی
۷۹ ۲-۱۴-۲ آسیبها (آثار منفی) شوراهای اسلامی
۸۰ ۱۵-۲ تنگناها و مشکلات شوراهای اسلامی روستایی
۸۳ نتیجه گیری

فصل سوم: ویژگیهای طبیعی و انسانی منطقه مورد مطالعه ۱۲۷-۸۵

۸۶ ۱-۳ موقعیت جغرافیایی استان کهگیلویه و بویراحمد
۸۷ ۱-۱-۳ موقعیت جغرافیایی شهرستان دنا
۸۷ ۲-۱-۳ موقعیت جغرافیایی دهستان پاتاوه
۸۸ ۲-۳ ویژگیهای طبیعی
۸۸ ۱-۲-۳ ساختار زمین شناسی
۹۱ ۲-۲-۳ توپوگرافی
۹۳ ۳-۲-۳ اقلیم
۹۸ ۳-۳ ذخایر و شبکه های آب
۹۸ ۱-۳-۳ آبهای سطحی
۹۹ ۲-۳-۳ آبهای زیرزمینی
۹۹ ۴-۳ باد
۱۰۰ ۵-۳ مجموعه زیستی: پوشش گیاهی و مراتع و حیات جانوری
۱۰۰ ۱-۵-۳ پوشش گیاهی و مراتع
۱۰۲ ۲-۵-۳ حیات جانوری

۱۰۴ ۶-۳ ویژگیهای سیاسی - تاریخی
۱۰۴ ۱-۶-۳ ویژگی سیاسی تاریخی استان کهگیلویه و بویراحمد
۱۰۷ ۲-۶-۳ ویژگی سیاسی تاریخی شهرستان دنا
۱۱۰ ۳-۶-۳ ویژگی سیاسی تاریخی دهستان پاتاوه
۱۱۱ ۷-۳ ساختار اجتماعی- فرهنگی
۱۱۲ ۱-۷-۳ ساختار قومی و ایلی
۱۱۴ ۲-۷-۳ زبان و گویش
۱۱۴ ۳-۷-۳ ساختار جمعیتی
۱۱۷ ۴-۷-۳ میزان سواد
۱۱۸ ۵-۷-۳ آسیبهای اجتماعی شهرستان دنا
۱۱۹ ۸-۳ ساختار اقتصادی
۱۲۰ ۱-۸-۳ فعالیت های کشاورزی
۱۲۲ ۲-۸-۳ فعالیتهای دامداری
۱۲۲ ۳-۸-۳ صنعت و معدن
۱۲۴ ۴-۸-۳ وضعیت اشتغال و بیکاری
۱۲۷ نتیجه گیری

فصل چهارم: یافته های تحقیق ۱۵۱-۱۲۸

۱۲۹ ۱-۴ یافته های توصیفی تحقیق
۱۲۹ ۱-۱-۴ روایی و پایایی تحقیق
۱۳۸ ۲-۴ یافته های تحلیلی تحقیق
۱۵۱ نتیجه گیری

فصل پنجم: آزمون فرضیات، بحث و نتیجه گیری ۱۵۲-۱۸۶

۱۵۳ ۱-۵ آزمون شاخصهای پژوهش
۱۵۶ ۲-۵ آزمون فرضیات
۱۶۳ ۳-۵ نتیجه گیری

۱۶۵ ۴-۵ پیشنهادات و ارائه راهکارها.
۱۶۷ منابع و مآخذ
۱۷۸ پیوست ها

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۴۳	شکل شماره ۱-۲: مدل مدیریت روستایی تا پیش از مشروطیت
۴۶	شکل شماره ۲-۲: مدل مدیریت روستایی در دوران مشروطه از (۱۳۲۰-۱۲۸۴)
۴۸	شکل شماره ۳-۲: مدل مدیریت روستایی در دوران پهلوی دوم (۱۳۴۰-۱۳۲۰)
۵۱	شکل شماره ۴-۲: مدل مدیریت روستایی در دوران پهلوی دوم (۱۳۵۷-۱۳۴۰)
۵۳	شکل شماره ۵-۲: مدل مدیریت روستایی در دوره جمهوری اسلامی (۱۳۷۷-۱۳۵۷)
۵۵	شکل شماره ۶-۲: مدل مدیریت روستایی در دوره جمهوری اسلامی (۱۳۷۷ تاکنون)

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۳	جدول شماره ۱-۱: تعداد چگونگی توزیع نمونه در بین روستاها.....
۳۸	جدول شماره ۱-۲: تحلیل مقایسه ای ابعاد توسعه پایدار
۸۴	جدول شماره ۲-۲: مدل مفهومی ابعاد، شاخصها و متغیرهای تحقیق
۹۵	جدول شماره ۱-۳: روزهای یخبندان شهرستان دنا (۱۳۹۳-۱۳۸۵)
۹۶	جدول شماره ۲-۳: میزان تبخیر در شهرستان دنا (۱۳۹۳-۱۳۸۵)
۹۷	جدول شماره ۳-۳: میزان دمای ماهانه و سالانه شهرستان دنا(۱۳۹۳-۱۳۸۵).....
۱۰۱	جدول شماره ۴-۳: مساحت مراتع، جنگلها شهرستان دنا
۱۰۴	جدول شماره ۵-۳: آمار گونه های شاخص حیات جانوری شهرستان دنا
۱۰۶	جدول شماره ۶-۳: تعداد شهرستان، شهر، بخش، دهستان
۱۱۵	جدول شماره ۷-۳: ساختار جنسی و سکونت جمعیت استان
۱۱۵	جدول شماره ۸-۳: ساختار جنسی و سکونت جمعیت شهرستان دنا.....
۱۱۶	جدول شماره ۹-۳: تقسیمات خانواری و جمعیتی روستاهای دارای شورا.....
۱۱۸	جدول شماره ۱۰-۳: نسبت سواد مناطق شهر و روستا
۱۱۹	جدول شماره ۱۱-۳: مجموعه آسیبهای اجتماعی شهرستان دنا
۱۲۰	جدول شماره ۱۲-۳: ساختار بهره برداریهای کشاورزی برحسب بهره بردار
۱۲۱	جدول شماره ۱۳-۳: بهره برداریهای کشاورزی برحسب نوع فعالیت
۱۲۱	جدول شماره ۱۴-۳: نسبت مساحت اراضی کشاورزی استان و شهرستان
۱۲۲	جدول شماره ۱۵-۳: نوع و تعداد دام شهرستان دنا
۱۲۳	جدول شماره ۱۶-۳: تعداد شاغلین در بخش صنایع دستی
۱۲۵	جدول شماره ۱۷-۳: تعداد شاغلین در بخشهای اقتصادی شهرستان دنا.....
۱۲۹	جدول شماره ۱-۴: روایی ابعاد پژوهش
۱۳۰	جدول شماره ۲-۴: روایی شاخصهای پژوهش
۱۳۰	جدول شماره ۳-۴: توزیع فراوانی تعداد پاسخگویان
۱۳۱	جدول شماره ۴-۴: فراوانی و درصد فراوانی مجموعه روستاهای مورد بررسی

- جدول شماره ۴-۵: شرایط سنی پاسخگویان ۱۳۳
- جدول شماره ۴-۶: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت ۱۳۳
- جدول شماره ۴-۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تأهل ۱۳۴
- جدول شماره ۴-۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات ۱۳۵
- جدول شماره ۴-۹: جدول دو بُعدی سطح تحصیلات ۱۳۶
- جدول شماره ۴-۱۰: جدول دو بُعدی جنسیت و تأهل ۱۳۷
- جدول شماره ۴-۱۱: تحلیل آماری مجموعه ابعاد پژوهش ۱۳۸
- جدول شماره ۴-۱۲: تحلیل آماری شاخصهای پژوهش ۱۴۳
- جدول شماره ۴-۱۳: تحلیل و اثبات رگرسیونی ابعاد پژوهش ۱۴۷
- جدول شماره ۴-۱۴: تحلیل و تفکیک همبستگی درونی ابعاد پژوهش ۱۴۹
- جدول شماره ۵-۱: بررسی مقایسه ای شاخص سرمایه اجتماعی ۱۵۳
- جدول شماره ۵-۲: بررسی مقایسه ای شاخص حمایت‌های دولت ۱۵۳
- جدول شماره ۵-۳: بررسی مقایسه ای شاخص دانش از قوانین شورا ۱۵۴
- جدول شماره ۵-۴: بررسی مقایسه ای شاخص میزان مشارکت مردم ۱۵۵
- جدول شماره ۵-۵: جدول آزمون فرضیه (فرض شماره ۱) ۱۵۶
- جدول شماره ۵-۶: جدول آزمون فرضیه (فرض شماره ۲) ۱۵۷
- جدول شماره ۵-۷: جدول آزمون فرضیه (فرض شماره ۳) ۱۵۸
- جدول شماره ۵-۸: بررسی مقایسه ای TPI ابعاد پژوهش ۱۵۹
- جدول شماره ۵-۹: عملکرد ترتیبی ابعاد تأثیرگذار در عملکرد شوراهای ۱۶۰
- جدول شماره ۵-۱۰: عملکرد ترتیبی شاخصهای تأثیرگذار در عملکرد شوراهای ۱۶۱

فهرست نقشه ها

صفحه	عنوان
۱۴	نقشه شماره ۱-۱: موقعیت روستاهای دارای شورای اسلامی دهستان پاتاوه
۸۶	نقشه شماره ۱-۳: موقعیت استان، شهرستان و دهستان مورد بررسی
۸۸	نقشه شماره ۲-۳: موقعیت شهرستان دنا و دهستان پاتاوه
۹۱	نقشه شماره ۳-۳: نقشه زمین شناسی دهستان پاتاوه
۹۳	نقشه شماره ۴-۳: نقشه توپوگرافی دهستان پاتاوه
۱۰۲	نقشه شماره ۵-۳: نقشه پوشش گیاهی دهستان پاتاوه
۱۰۶	نقشه شماره ۶-۳: موقعیت استان کهگیلویه و بویراحمد
۱۰۷	نقشه شماره ۷-۳: تقسیمات شهرستانهای استان کهگیلویه و بویراحمد
۱۰۹	نقشه شماره ۸-۳: موقعیت شهرستان دنا
۱۱۰	نقشه شماره ۹-۳: موقعیت دهستان پاتاوه
۱۱۱	نقشه شماره ۱۰-۳: موقعیت روستاهای مورد بررسی (دارای شورای اسلامی)

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار شماره ۱-۱: مراحل انجام پژوهش	۱۷
نمودار شماره ۱-۲: ساختار نظام مدیریتی سنتی روستایی در ایران	۴۲
نمودار شماره ۱-۴: توزیع فراوانی تعداد پاسخگویان (شورا و مردم)	۱۳۱
نمودار شماره ۲-۴: فراوانی روستاهای دارای شورای اسلامی دهستان پاتاوه	۱۳۲
نمودار شماره ۳-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت	۱۳۴
نمودار شماره ۴-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تأهل	۱۳۵
نمودار شماره ۵-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات	۱۳۶
نمودار شماره ۶-۴: هیستوگرام بُعد اجتماعی-فرهنگی	۱۴۰
نمودار شماره ۷-۴: هیستوگرام بُعد اقتصادی و منابع	۱۴۰
نمودار شماره ۸-۴: هیستوگرام بُعد زیست محیطی	۱۴۱
نمودار شماره ۹-۴: هیستوگرام بُعد عمرانی و زیربنایی	۱۴۱
نمودار شماره ۱۰-۴: هیستوگرام بُعد اجرای طرح هادی	۱۴۲
نمودار شماره ۱۱-۴: هیستوگرام بُعد ارتباط با سازمانها	۱۴۲
نمودار شماره ۱۲-۴: هیستوگرام شاخص عملکرد کل (TPI) ابعاد پژوهش	۱۴۳
نمودار شماره ۱۳-۴: هیستوگرام شاخص سرمایه اجتماعی	۱۴۴
نمودار شماره ۱۴-۴: هیستوگرام شاخص حمایت‌های دولت	۱۴۵
نمودار شماره ۱۵-۴: هیستوگرام شاخص دانش اعضا از قوانین شورا	۱۴۵
نمودار شماره ۱۶-۴: هیستوگرام شاخص میزان مشارکت مردم	۱۴۶
نمودار شماره ۱۷-۴: هیستوگرام شاخص عملکرد کل (TPI) شاخصها	۱۴۶

فصل اول:
کلیات تحقیق

۱-۱ بیان مسأله

امروزه توسعه پایدار روستایی از مهمترین چالشهای برنامه ریزان و سیاست گذاران به شمار می آید. به عبارت دیگر، توسعه پایدار روستایی از اصول غایی پروژه ها، سیاستها و طرحهای توسعه ای در مناطق روستایی است. توسعه ی پایدار روستایی عبارت است از مدیریت و حفظ منابع طبیعی موجود روستا و جهت دهی به تغییرات فنی و نهادی، به شیوه ای که برآورده سازی مستمر نیازهای بشری چه در زمان حاضر و چه در آینده برای مردم روستا تضمین شود (عبداللهی و همکاران، ۱۳۸۸، ۴۳-۲۷) پایداری مفهومی است که توجه اساسی آن بر حفظ سرمایه ها (انسانی، طبیعی، اجتماعی و اقتصادی) در جهت عدالت بین نسلی است. بنابراین توسعه پایدار در صورتی تحقق می یابد که همپوشی بین لایه های اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی ایجاد گردد. (پور طاهری و همکاران، ۱۳۸۸، ۱)

اتکای اساسی رهیافت توسعه پایدار، جامعه مدنی^۱ است و آن در واقع نهادهای مستقل و خود جوش و خود مختاری است که فضای بین دولت متمرکز و افراد پراکنده را پر می کند و اختیارات را با پاسخگویی مسئولان و مشارکت مردم همراه می سازد. (صرافی، ۱۳۷۷، ۱۴۸)

بنابراین مشارکت به دلیل اینکه هم هدف توسعه و هم وسیله ی رسیدن به آن است، عنصر کلیدی در فرآیند توسعه پایدار تلقی شده و از آن با عنوان حلقه ی گمشده ی فرآیند توسعه یاد می شود (جمعه پور، ۱۳۸۹، ۷۳-۷۲) در واقع مسأله مشارکت روستایی در برنامه های توسعه روستایی، موضوعی است که نقطه آغاز آن به دهه های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ بر می گردد، رشد و گسترش راهبردهای توسعه ی مبتنی بر رشد اقتصادی و صنعتی شدن کشورهای مغرب زمین و اتخاذ چنین استراتژی در بسیاری از کشورهای جهان سوم موجب شد پیامدهای منفی مانند: مهاجرت، جابجایی شدید جمعیتی، افزایش شکاف بین مناطق شهری و روستایی حادث شود. کشور ایران نیز که از پیامدهای منفی استراتژی توسعه از قبیل: وابستگی، مهاجرت، نابرابری اجتماعی چندان به دور نمانده بود، بعد از سالها تجربه

¹ civil society

نظام برنامه ریزی تمرکز گرا سعی نمود به بعد توسعه ی روستایی بر اساس اتخاذ راهبردهایی جهت مشارکت مقامات محلی و برنامه ریزی توسعه روستایی توجه نماید. (بدری و موسوی، ۱۳۸۸، ۱۲۶)

بدین ترتیب مهمترین ابعاد نیل به این مقصود، تشکیل نهادهای سازمان دهی شده غیردولتی است، که بر اساس نیاز و توانایی گروههای مختلف ساکن روستا، در موضوعات متنوع و ضروری محیط بومی و محلی به منظور اجرای برنامه های توسعه یی روستاها ایجاد شده همانند شوراها دانست. (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰، ۹۳) با اینحال، در ایران پیدایش حکومت محلی (به شکل امروزی آن) در قالب شورا به انقلاب مشروطیت باز می گردد. (همان، ۱۳۹۰) که منجر به تصویب قانون انجمنهای ایالتی و ولایتی در خرداد ۱۲۸۶ هجری شمسی شد که این قانون در واقع شروع اندیشه ایجاد نهادهای رسمی برای مشارکت مردم در امور اجرایی محلی بود (مهدوی، ۱۳۷۷، ۱۲) بررسی روند تحولات مدیریت روستایی در کشور، طی سالهای قبل از انقلاب بویژه پس از اصلاحات ارضی نشان می دهد، به مرور مدیریت دولتی، جایگزین مدیریت مردمی و محلی شد و این روند با گذشت زمان افزایش یافت. (بدری و موسوی، ۱۳۸۸، ۴۴-۴۳)

بدین ترتیب پیروزی انقلاب اسلامی دگرگونی جدی در ساختار قشربندی اجتماعی جامعه به وجود آورد (زاهدی مازندرانی، ۱۳۷۷، ۲۱۶) و در نهایت، تصویب اولین لایحه قانونی انتخاب شوراها به وسیله هیأت دولت در سال ۱۳۵۸، زمینه تشکیل شوراهای اسلامی روستایی را فراهم ساخت. (بدری و موسوی، ۱۳۸۸، ۱۵۳)

با بروز دگرگونی اساسی در دوره های زمانی متفاوت، در سال ۱۳۷۵ قانونی به عنوان تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران به تصویب رسید و بر اساس آن، مدیریت روستایی به شوراهای اسلامی واگذار گردید. (motamedi,2000,27) بدین ترتیب شوراهای اسلامی یکی از سازمانهای مردمی در ایران است که نقش مهمی را در توسعه ی یکپارچه روستا ایفا می کند. در واقع، بعد از حذف ساختار مدیریت سنتی روستا و غیر مؤثر شدن دیگر سازمانها، خلأ موجود در روستاها بعد از انقلاب اسلامی توسط شوراها تا حدودی پر شد. (مبلغ، ۱۳۸۲، ۵۳)

در این دوره میتوان بعضی از اهداف و نقش های شوراهای اسلامی را چنین برشمرد: سرعت بخشیدن به جریان کارها، رفع تبعیض (توزیع عادلانه)، تکمیل کار دستگاه های دولتی و هدایت و رهبری برنامه های محلی و آگاه سازی مردم در امور جاری (طاهری، ۱۳۷۳، ۲۲۰-۲۱۷) علیرغم شکل گیری این نهادها در اوایل انقلاب، مسایل مختلفی باعث ناکارآمدی آنها گردید و به مرور به ورطه ی فراموشی سپرده شد تا اینکه در سال ۱۳۷۷، اولین دوره ی حکومت های محلی بطور رسمی شروع به کار نمود (مقیمی، ۹۷، ۱۳۹۰) و مردم ایران در اسفند ماه سال ۱۳۷۷ برای نخستین بار فرصت یافتند تا برای انتخاب اعضای شوراهای اسلامی شهر، شهرک و روستا، در انتخاباتی آزاد شرکت کنند. (آذربایجانی و دریایی، ۱۳۸۶، ۱۷)

بدین ترتیب، تشکیل شوراهای اسلامی روستا را می توان یکی از اقدامات دولت در جهت تحقق توسعه پایدار روستایی برشمرد، چرا که شوراهای اسلامی روستا، نهادی مشارکتی است که در قالب آن تلاش مردم روستا به منظور بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جامعه شان منسجم و هماهنگ می شود. همچنین به دلیل فراگیر بودن شوراها در اغلب روستاهای کشور و انتخاب اعضای آنها از سوی مردم و اقدامات و خدماتشان در ابعاد مختلف اقتصادی و عمرانی و فرهنگی و اجتماعی، این شوراها مرجع تشخیص دهنده نیازهای ده به شمار می روند و مدیریت تولید فنی و اقتصادی نیز بر عهده آنهاست. (عمادی و بنار، ۱۳۸۲، ۱۶-۱۰)

این پژوهش به ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی با رویکرد توسعه ی پایدار روستایی در مجموعه روستاهای دارای شورای اسلامی دهستان پاتاوه، در شهرستان دنا پرداخته است. دهستان پاتاوه با وجود برخورداری از زمینه ها و پتانسیلهای فراوان برای دستیابی به توسعه پایدار، گریبان گیر مجموعه ای از مشکلات اساسی، خصوصاً در حوزه های مدیریتی، نظارتی و اجرایی در مجموعه روستاهای خود می باشد. که روند رسیدن به اصل توسعه پایدار اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی، را تا حدی مختل ساخته، به همین منظور، ارزیابی شوراهای اسلامی دهستان پاتاوه به عنوان مدیران نظارتی و اجرایی در این منطقه، ضروری تشخیص داده شد و مورد واریسی قرار گرفته است.

۲-۱ پیشینه ی تحقیق

شورا، عبارتست از : مجموعه ای از نمایندگان منتخب مردم که با برخورداری از اختیارات اجرایی رسماً به اداره ی بخشی از امور حوزه ی انتخابی خود می پردازند. این همان مفهوم موردنظر قانون اساسی ایران (فصل هفتم) و قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشور است، که امروزه در قوانین بسیاری از کشورهای جهان مندرج است. (ایرانی، ۱۳۷۶، ۱۵) از «شورا» تعاریف مختلفی بعمل آمده که تعریف عام آن عبارتست از: تجمع افرادی که برای بحث و بررسی و تبادل نظر و همچنین مصلحت اندیشی و ارائه نظر تشکیل جلسه می دهند. (علی اکبرخان و مطلیب، ۱۹۸۲، ۵۵)

مبانی ظهور و ایجاد شوراها طبق گفته مقیمی (۱۳۸۲، ۱۸): الف) بازتولید مفهوم شورا و مشارکت در قرآن و سیره ی نبوی که قرآن مجید در دو آیه « و شاورهم فی الامر » (آل عمران ، آیه ۱۵۹) و « و امرهم شوری بینهم » (شوری ، آیه ۳۸) که به بیان اوصاف مؤمنان می پردازد و می فرماید: از جمله ویژگیهای مؤمنان اینست که در کارهایشان با یکدیگر مشورت کنند. ب) اقتباس از کنش ایرانیان در زمینه مشورت؛ ج) الگوبرداری از قوانین و تجربیات جوامع اروپایی؛ چ) نهادهای مشابه شوراهای اسلامی در ایران پیش از انقلاب اسلامی؛ و د) شور انقلابی مردم در بهمن ۱۳۵۷ می باشد.

همچنین اصول هفتم، یکصدم، یکصد و یکم، یکصد و دوم، یکصد و سوم، یکصد و پنجم و یکصد و ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی مصوب ۵۸/۸/۲۴ به صراحت به امر شورا تأکید دارد. (بدری و موسوی، ۱۳۸۸، ۱۰۶)

بطور کلی مجموعه پژوهشهایی که در مورد ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی صورت گرفته است : جهانبخش(۱۳۶۸) در پایان نامه یی تحت عنوان: بررسی شوراهای اسلامی و نقش آن در توسعه روستایی (بررسی ۲۰ روستای شهرستان اصفهان) می پردازد که در آن به ضرورت و عوامل تشکیل شوراهای روستایی، نقش شوراها به عنوان یک نهاد قدرت در روستا، نقش شورا در جلب مشارکت مردم در امر توسعه و همچنین به بررسی مشکلات شوراها و عوامل به وجود آمدن آنها پرداخته است.